

**Břetislav Dančák (ed.), Ivo Pospíšil,
Adam Rakovský:**

**POBALTÍ V TRANSFORMACI.
POLITICKÝ VÝVOJ ESTONSKA,
LITVY A LOTYŠSKA**

Mezinárodní politologický ústav Masarykovy Univerzity, Brno 1999, 250 stran

Publikace autorů Břetislava Dančáka, Ivo Pospíšila a Adama Rakovského představuje současné Pobaltí. Po historické práci Luboše Švece *Dějiny Pobaltských zemí*, kterou vydalo v roce 1996 nakladatelství Lidové noviny, se jedná o druhou knihu věnovanou tomuto regionu a čtenář tak má po prostudování obou prací šanci na ucelené poznání tří malých severovýchodních států. Přestože jsou tyto země od nás relativně daleko a mají odlišné historické zkušenosti než ČR, taková celková prezentace od historie až po současnost je pro nás velmi užitečná a potřebná, protože se potýkáme s podobnými těžkostmi spojenými s procesem demokratické konsolidace.

Všechny tři pobaltské země jsou naprosto logicky analyzovány v jedné publikaci, což je pravidlem i u jiných autorů nebo autorských týmů, ať již v ČR (L. Švec) nebo v zahraničí (R. J. Misiunas, O. Nørgaard, G. Rauch, R. Taagepera). Estonsko, Litva, a Lotyšsko jsou spolu natolik spjaté, že jejich spojování do souhrnných analýz je nejen možné, ale i žádoucí (podobně jako např. Benelux). Neznamená to, že by snad pobaltské země splyvaly v jeden celek, ale společné zkoumání naopak umožní vystihnout rozdílnosti, které jsou mnohem subtilnější než v případě komparací jiných zemí.

Recenzovanou publikaci je třeba chápat jako úvod do tématu a nehledat v ní vyčerpávající analýzu politiky v Pobaltí. Přesto se domnívám, že se na relativně malém prostoru úspěšně podařilo zachytit nejdůležitější aspekty politického vývoje tří pobaltských států. Všechny tři části jsou psány podobným stylem. První

kapitoly jsou úvodem do historického vývoje pobaltských zemí. Druhé kapitoly popisují politický systém a nechybí ani deskripce stranických a volebních systémů (včetně charakteristiky nejdůležitějších politických stran). Třetí kapitoly se dotýkají problematiky zahraniční, eventuálně bezpečnostní politiky. V případě Estonska je velmi správně vložena kapitola o postavení národnostních menšin a jeho politických konsekvencí. Díl o Lotyšsku je navíc obohacen o kapitolu o ekonomice a zahraničním obchodu.

Přes snahu o stejný styl a stejnou strukturu tří částí knihy se autorům nepodařilo zachovat vyváženost v rozsahu jednotlivých témat. Například v kapitole o Estonsku je politickému systému věnováno pouhých 9 stránek (str. 26–35), zatímco zahraniční politika zabírá až 17 stránek (str. 45–62). V případě Litvy je politický systém popisován na ploše 31 stránek (str. 87–118) a Lotyšska 30 stránek (str. 166–196). Rovněž tematicky nejsou jednotlivé části zcela vyvážené. Nejlepší a nejucelenější je díl věnovaný Litvě. Najdeme zde nejvíce informací, které jsou podány tematicky a co do rozsahu nejvyváženějším způsobem (jedině historický úvod by možná nemusel být tak rozsáhlý /začíná již ve 14. století/).

Zmíněná tematická (a částečně také rozsahová) nevyváženost je ale subjektivní. Někdo se prostě více zajímá o historii, jiný o politický systém (včetně stranických a volebních systémů), ještě další o zahraniční politiku (já osobně bych uvítal „více politických systémů“ na úkor zahraniční politiky). Nemusí tedy jít vyloženě o chybu. Jedna metodologická chyba se však vloudila. V kapitole o Estonsku se na více místech hovoří o „checks and balances“ (str. 5, 26, 28). Termín „brzdy a rovnováhy“ pochází z politického systému Spojených států amerických a nelze jej přenášet do postkomunistické Evropy (autor navíc termín nepřekládá do češtiny a tím nechtěně ještě více zdůrazňuje jeho nevhodnost). Autor nazval podkapitolu o ústavním systému Estonska „Typologie ústavního systému z hlediska

„checks and balances““. To je zavádějící a chybné. „Brzdy a rovnováhy“ jsou úzce spjaty s prezidentským režimem, který je protiváhou parlamentnímu režimu, protože funguje na zcela odlišných principech, a proto hovoříme-li o Estonsku (parlamentní režim), nemůžeme tento pojem používat.

Jestliže bychom chtěli být kritičtí za každou cenu, potom bychom mohli v recenzované publikaci vyhledávat zejména historické nepřesnosti. Například na str. 20 se hovoří o volbách do Nejvyššího sovětu SSSR z konce března 1989, ale autor měl zřejmě na mysli volby do Sjezdu lidových poslanců (26. 3. 1989). Tato drobná faktografická chyba je však marginální, naopak, kniha jako celek obsahuje mnoho zajímavých a užitečných informací a zanechává velmi dobrý dojem. Nechybí seznamy zkratk politických stran a hnutí, seznam tabulek, rozsáhlá a velmi kvalitní bibliografie a v neposlední řadě anglické shrnutí (summary).

Nezbývá než zopakovat po editorovi, který v úvodu na str. 10 poznamenává, že by bylo navýsost přínosné, kdyby publikace podnítila další práce tohoto typu. Recenzovaná kniha je zcela jistě vykořeněním tím správným směrem.

Michal Kubát

Jadwiga Staniszkis:

POST-COMMUNISM, THE EMERGING ENIGMA

Institute of Political Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw 1999, 366 stran

Kniha autorky Jadwigi Staniszkis se zabývá transformací postkomunistického bloku a svým netradičním přístupem může být v tomto oboru přínosem. Pro českého čtenáře je ale tato kniha většinou nedostupná, a podobně jako většina knih této problematiky nebyla u nás přeložena z anglického jazyka a není nijak

zvlášť rozšířena. Je pozoruhodné, že Čechy, jako jedna z postkomunistických transformačních zemí, nemají příliš zájem zabývat se příčinami a procesem vlastní změny, vlastní existence.

Oproti jiným autorům, dotýkajících se takové problematiky¹, je tato kniha svým přístupem originální. Jejím cílem je analyzovat příčiny vzniku a nastolení postkomunistického řádu, a pomocí toho také porozumět krizím, ke kterým v rámci ustaveného systému docházelo v druhé polovině devadesátých let. (Často je zde zmiňována krize v Rusku 1998). K jistému nadhledu a nezávislejšímu pohledu na problematiku z velké míry přispěl fakt, že autorka z velké části psala toto dílo za svého devítiměsíčního pobytu v Japonsku.

Kniha je strukturovaná do hlavních dvou částí, které jsou dále děleny na jednotlivé kapitoly, s bohatou vnitřní strukturou, přehledně vystavěnou.

Kapitola 1. podává základní úvod do problematiky transformační teorie, která je dále rozvíjena. Slouží jako základní přiblížení problematiky, nutné k porozumění dále rozvíjených zákonitostí postkomunismu.

Část I. je podle autorky načrtnutím vzniku postkomunistického pořádku ve dvou významných aspektech, kterými jsou institucionální struktura trhu, zvláště politický kapitalismus a jeho dynamika a vznikání politické sféry, zahrnující systémové příčiny slabosti států. Kapitoly obsažené v tomto oddílu se pak hlouběji zabývají právě dynamikou nově vytvořeného politického kapitalismu (zde uvádí příklad Polska), roli globalizace při vytváření trhů, relativní slabosti vytvořených státních struktur. Srovnává také formaci jednotlivých postkomunistických ekonomik, nutno však podotknout, že ne příliš přehledným způsobem.

Část II. je odlišná v objektu zkoumání. Zabývá se především rolí kultury v procesu transformace. Právě kulturní kontext, jeho heterogenita příznačně zrychlila konec komunismu. Podmiňovalo to specifické vnímání pojetí změny a ontologická dimenze dané kul-